

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 8. novembra 1856.

Gospodarski pomenki.

(Dalje.)

Kemija je tedaj dokazala, da je svinski život polju hvaležniši kakor je kravji, ker prešič dá vso gnojilo zemlji nazaj in obderži le to, kar si zemlja izpod neba lahko pridobiva, namreč ogelje, vodenec in kislic. Krava nasproti pa, da mleko napravlja, jemlje klaji veliko gnojnih stvari, in ravno mleko je tedaj tako rekoč tisti tat, kateri zemlji krade naj bolje gnojilo.

Vém, da bojo poljedelci z glavo majali in rekli, da to so le prazne besede; svinski gnoj vendar nikoli ne bo več veljal kot kravji.

Al počakajte! kar se vam sedaj še le prazna beseda dozdeva, bo kmali resnica po skušnjah uterjena. Vendar eno je treba, da zamore svinski gnoj kravjek prekositi, in to je, da se kravi in prešiču poklada enako dobra piča. Le takrat, ako prešič ravno to je kakor krava, takrat bo svinski gnoj prekosil v gnojilu kravjek. Ako pa mora prešič z naj slabejo pičo za ljubo vzeti, kravi pa se poklada zbrana, dobra klaja, se vé, da takrat se ne more meriti svinjek s kravjekom, še manj pa ga prekositi; saj tudi iz črne moke ne bo nikoli belega kruha. „Na Nemškem“ — pravi Stöckhardt v svojih poljskih pridigah — „velja svinjski gnoj za naj slabeji gnoj, in res je po pravici tak, ako se prešiču poklada piča, ki malo tekne, kakor je, na priliko, krompir; — Angleži pa stavijo svinski gnoj med ovčjega in konjskega, in tudi po pravici, ker oni pokladajo prešičem bob, grah, drob (zmleto žito) in enako redivo in tečno pičo“. Berimo skušnje, da bomo to, kar Stöckhardt pravi, lože verjeli. Gnojili so namreč na Angležkem ječmenu z enako mero gnoja in pridelali so na enako velikem prostoru in na enaki zemlji s kravjekom 157 funtov ječmena, s konjskim gnojem 226, s svinjskim 233, z ovčjim pa 244 funtov.

To, kar učé angleške skušnje, se je poterdilo tudi po mnogih skušnjah na polji kmetijske učilnice v Tečnu, kjer so koruzi, bobu in velikemu korenju gnojili z deseterim gnojem, in lejte! za tičjekom (guano) in za ovčjim gnojem se je svinski skazal najboljega in tako prekosil sedem drugih sort gnoja.

Pa vse to še ni dosti bilo, zvediti resnico do dobrega. Kaj so tedaj še počeli? Preiskali so pa natanko na poti kemije blato in scavnico kravjo, konjsko, ovčjo in prešičjo, in zvedili so prav na drobno mero: kaj in koliko ene in druge stvari zapopada to in uno. Ker pa tū pravda teče le za kravji in svinjski gnoj, bomo povedali le od teh dvéh, kaj zapopadeta.

Našli so v blatu svinjskem:		kravjem:	
	funtov		funtov
gnjilca . . .	6 od 1000 f.	3	od 1000 f.
lugastih soli .	5 „	1	„
zemelj . . .	3 „	4	„
fosforne kisline	4 $\frac{1}{2}$ „	2 $\frac{1}{4}$	„
žvepljene kisline	$\frac{1}{2}$ „	$\frac{1}{2}$	„
kuhinske soli .	$\frac{1}{2}$ „	$\frac{1}{2}$	„
kremenice . .	16 „	16	„

V scavnici svinski:

	funtov		funtov
gnjilca . . .	3 od 1000 f.	8	od 1000 f.
lugastih soli .	2 „	14	„
zemelj . . .	$\frac{1}{2}$ „	1 $\frac{1}{2}$	„
fosforne kisline .	1 $\frac{1}{4}$ „	nič	„
žvepljene kisline	$\frac{1}{2}$ „	$\frac{1}{2}$	„
kuhinske soli .	3 „	1	„
kremenice . .	neke cemperca	$\frac{1}{10}$	„

Ali je pač treba več, kot le te številke pogledati, da se berž lahko spozná, kako po krivici se zaničuje gnoj svinski! Blato svinsko ima vseh močno gnojnih stvari več v sebi kakor kravje razun zemljin (apna in lojnice). V scavnici kravji nahajamo sicer več gnjilca in več lugastih soli, ali to večino namestuje v svinski scavnici fosforna kislina, ktere ni celó nič v kravjeku.

Da se tedaj zamore večja vrednost blata in scavnice prešičje skup vzeta dokazati, je pripomogel prof. Stöckhardt, ki je vrednost ne le gnoja, temuč tudi scavnice v dnarji prerajtal.

Po njegovem prerajtu

je 1000 funtov kravjeka	vredno 1 fl. 30 kr.
1000 „ kravje scavnice „	3 fl. 24 kr.
1000 „ svinjeka „	2 fl. 48 kr.
1000 „ svinske scavnice „	1 fl. 15 kr.

Ker tedaj razmera med blatom in gnojem pri prešiču in kravi ni enaka, se mora tedaj vkup vzeti kolikor se čez leto od ene in druge dobí, da se mora dnarna vrednost blata in scavnice potem skupaj preceniti pri kravi in prešiču.

Od ene krave se je čez leto po natanjčni meri nabralo 200 centov gnoja, 80 centov pa scavnice, tedaj skupaj 280 centov in se po poprejšnem prerajtu zamore ceniti na 57 fl.

Od enega prešiča se je dobilo čez leto 18 centov gnoja, 12 centov pa scavnice, tedaj skupaj 30 centov, ki se po poprejšnem prerajtu zamorejo ceniti na 6 fl. 30 kr.

Po tem takem je vsakih 10 centov svinskega gnoja 8 krajc. več vredno kakor kravjega. Razloček sam po sebi sicer ni velik, vendar je pri vsem tem tak, da povikša vrednost svinskega gnoja, ki je dosihmal za najmanj vredni gnoj veljal. Pa veliko bolj se bo spoznala vrednost svinskega gnoja, ako še rečemo, da v teh izgledih nista krava in prešič edine klaje vživala in tedaj prešiču ni mo-goče bilo, iz slabeje robe kaj boljega napraviti. (Kon. sl.)

Sadjorejska skušnja.

(Z guto-perčo (Gutta-Percha) se dajo rane na drevesih dobro zaceliti). Na Virtemberškem hvalijo to mázilo, da celi poškodovane drevesa prav lepo. Rav-najo pa tako: 2 lota gute-perče stopijo z 1 lotom gostega terpentina (smole) in naredé iz te zmesi koščike, kateri se dajo kakor koža vleči, in obežejo z njo rane, od katerih „Frau. Bl.“ pravijo, da so prav dobro celilo.

Druge dežele drugi sadeži.

V Avstralii imajo kruhovec ali krušno drevo in pa kokosovo palmo, Novootočani predivo, Malajci na iz-

hodnih otokih mnoge dišave, kakor drevo nageljnevi žbic, muškatni oreh, poper, gjumber, Amerikanci turšico in krompir, v severni Afriki rastejo daktilovo drevo (doteljni), v Arabii kava ali kofè, v Hindostanu rajž, sladkorno tersje in bombaževac, Kinezi imajo čaj (tè), južno-evropejske dežele oljko in tertó, v srednji Evropi so žita doma, v visokih severnih krajih pa sedlonov mah. — Marsikteri teh sadežev se je iz svoje prvotne domovine zaplodel že v druge dežele, kjer mu je podnebje ugodno, in marsikak drug se še bo; zato ne smemo ušes zaperati, da bi ne slišali, ne oči zatiskovati, da bi ne vidili, posebno pa ne uma tlačiti, da bi ne prevdarjali, ako se nam kaj novega oznani, ali bi ne utegnili tudi našim krajem primerno in koristno biti.

Natoroznanske reči.

Potresi.

Spet smo brali od groznih potresov. Morebiti vstrežem nekterim bravcem, ako spregovorim besedico o potresih.

Rekel bi, da je zemlja strašno velika peč, ki jo neprenehoma kuri Božja vsemogočnost, ker naravoslovci nas učé, da unanja terdina ali skorja zemlje, na kateri živimo, sega le nekoliko proti njeni sredi, in tam, kjer nehava, pravijo, da so votline ali dupla napolnjene z vednim ognjem. Ta ogenj pa se živi in redi glodaje zemljino skorjo od znotraj. Kolika vročina mora pač biti! pa tudi kolike prekucije, koliki razpadi in premeni v trebušji naše vesvoljne matere zemlje! Od tod pa tudi potresi, manji ali večji, ki narejajo čudovite, velikrat kar strašne premembe na zemlji. Starodavni hribje se podirajo tū, tam pa novi vstajajo; hladivni studenci se tū usihajo in tam spet čversti vrelci ri-jejo iz tamnih zaporov, želé vživati svetlobo belega dné; begoče reke, site ostarelih tečajev, si kopljejo novih, podé svoje valove urnega dira gledat, kako nov otok sred sinjega morja svojo glavo kviško molí. Oj čuda pa tudi strahote! Ker terdne hiše, vasi in cele mesta se tresejo, podirajo, razpadajo v neredne razvaline narejaje v sebi neskerbnim ljudem prezgodno počivališa — merzle grobove.

Pervi, naj močnejši stres terpi po navadi le nekoliko hipov, k večem kako desetinko minute, za njim sledijo drugi pa slaběji in se ponavljajo velikrat, celó več dni ali tednov. Pri nas v naših krajih so hvala Bogu! potresi redki, bolj pogostni so po Talijanskem, Turškem, v Irlandii in v Ameriki. Zadnji hudi potres je bil, kakor bravci „Novic“ vedó, na Turškem na otoku Kandii v mestih Kandija in Kanea, še huji pa je bil lani uni, ki je turško mesto Brusa v mali Azii skoro popolnoma razdjal. Ali tako strašnega, kakor je bil tisti, ki je pred sto leti, leta 1755, pokončal Lizbono, poglavitno mesto na Portugaljskem, ga menda ni bilo, kar stoji svet; zato imamo v našem jeziku stare pesmi od njega. Poslušajmo, kako ga je zapisal neki Anglež, ki je bil priča tiste strahote:

„Pervega listopada okoli devete ure dopoldne je bilo“ — pravi Angličan — ko se zemlja hipoma močno potrese. Potres je terpel komaj desetinko minute, in glej! že so bile zgolj razvaline cerkve, samotarske hiše, kraljeve palače in vse večje poslopja po mestu. Tudi četerti del mestnjanskih hiš je ležal v razvalinah, ki so krile pod seboj okoli 30.000 ljudi. Strahú in groze si ni upal naj serčnejši človek odvaliti le nekoliko kamnov in spod njih smerti oteti bitje, ktero je neizrekljivo ljubil. Bog, da je sebe otel! Število po hišah in ulicah pobitih pa je le malo proti množici padlih po cerkvah. Bil je namreč ravno praznik Vseh Svetnikov in cerkve so bile natlačene pobožnih, ki so opravljali službo Božjo. Dvé uri po potresu pa je jelo goreti na treh krajih po mestu. Vnel se je bil ogenj po kuhinjah in močen vihar ga je toliko pospeševal, da je čez tri dni vse mesto gorelo s plamenom. Morje se je bilo narastlo po potresu za 40 čevljev višje, kakor je bilo drugekrati o naj visokejem stanu, vendar pa je bilo kmali upadlo. Bati se

je bilo, da bi se iz zraka, spridenega zavolj toliko merličev, ne izcimile kužne bolezni; al požár je bil najboljši pogrebec, ki je vse trupla urno povžil. Bali so se tudi lakote za ostale ljudi, ker žitnic je bilo le malo otetih. Prosta derhal pa je v tej splošni zmešnjavi kradla in ropala, kar je bilo z veliko silo pogina otetega, tako, da je bil kralj primoran nad sto hudodelnikov mahoma obesti po vslicah okoli mesta nalaš zato postavljenih. To je pomagalo. V hiši, kjer sem jez bival, se jih je izmed 38 samo čvetero otelo. V ječah jih je bilo 800 in v bolnišnicah 2200 končanih. Po samostanih, v katerih vsakem jih je po 400 samotarcov in samotark živelo, ni ne eden živ ostal. Španjski poročnik, s svojim spremstvom in 35 posli — vsi so konec vzeli. Vès potres je terpel po prvem naj hujem stresu le kakih pet do sedem minut — in v tej kratki dōbi toliko nesreč!“

Likar.

Starozgodovinske čertice.

O pomenu imena rimsko-slovenske postaje „Sabatinca“.

Spisal Davorin Terstenjak.

V Antoninovem potopisu se nahaja postaja Sabatinca. Muhar jo stavi v okrožje dnešnje občine Kraubath ¹⁾ blizu Leobena v gornjem Štirskem. Ta občina se velí v listinah srednjega veka: Chrowata villa, Chrawat eccles S. Georg., Chrouvat ²⁾. Ime Sabatinca je za slovenskega mitologa in jezikoslovca neskončno važno, ker opominja na Sobotke.

Bili pa so Sobotki, kakor Rakowiecki ³⁾ razlaga, praznik solnca v njegovi naj višji staji. Ta praznik še dnešnji den obhajajo Polaci ⁴⁾, in se ujema z našim Kresom. Kakor naši Pohorci rajajo okoli Kresa, in čez Kres skakajo, tako Polaci okoli Sobotke. Ta ples o prazniku solčnih božanstev so tudi stari Gerki imeli in učeni Welker ⁵⁾ ima prav, ako piše: „Rajev, ki so s častjem Apolona in Artemide v tako ozki zavezi, ne bo nihče, kteremu so znane razmere prvotnih Gerkov, iz plesoljubja tega naroda razlagal, ampak rekel bo, da so oni izperva s temi raji praznovali krogotok solnca in lune“.

Že v začetku 18. stoletja so Slezaci častili Sobota kakor se letopisec Hanka ⁶⁾ potožuje. Tudi pri Dietmaru ⁷⁾ se omenuje bog Sobot... Obhajali pa so ta praznik posebno na visokih gorah.

Na Štirskem gori od Mute blizu Koroškega še se dnešnji den farna cerkev stoječa na visoki gori velí sv. Jakob na Soboti, in dalje proti izhodu je visok breg, na katerem je cerkev sv. Katarine na Kopli, primeri solčni praznik Rusov: Kopalo, Kupalo. V sredini med tema planinama pa je visoka gora Radol, iz ktere Radolca teče in spet opominja na častje solčnega božanstva Radola Radogosta ⁸⁾ = Čri Rama. Ta praznik so stari Prusi ime-

¹⁾ Muhar „Gesch. der Steiermark“ I. 87.

²⁾ Muhar ravno tū II. 65.

³⁾ Rakowiecki „Prawda Rusk.“ I. 48.

⁴⁾ Gołebowski „Gry i Zabawy“ str. 294.

⁵⁾ Welker „Trilogie“ str. 129.

⁶⁾ Hanka „De Silesiorum nominibus Antiquitates“ Leipzig 1702. str. 20.

⁷⁾ Dietmar VII. str. 101 edit Steinheimii 1580.

⁸⁾ Radogost pomenjuje: radostni gost = mladoletno solnce, ktero so stari Slovenci ko veselega gosta pozdravljali. Slovenski gost je iz korenike ghas „essen“; Benfey pa pravi: „der zum Essen gibt, ist aber Herr“, in na drugem mestu: „Wir sehen hiermit aus dem Begriffe des Gastwirths, den wir als Gastfreund nehmen dürfen, die Bezeichnung Herr entstehen; wie natürlich, bedarf keiner Bemerkung“ (Benfey „Griech. Wurzellex. II. 210). Toraj so stari Slovani in Nemci besedo gost — gast tudi rabili v pomenu gospod, in tako imajo besede Lutigost, der schlimme Herr, nemški: Lintgast, der Leutheherr, slov. Domahost, der Hausherr, Vito-host, der Siegesherr itd, svoj razumni pomen. Ravno to pomenjuje Čri Rama od korenike čri „venerari, colere“, vendar že v drugotnem pomenu, prvotni je bil „tueri“, ker se najde